

Stanislav Kink

Medijski vpliv na mlado občinstvo: nasilne medijske vsebine

Povzetek: Televizijski in filmski medij ter svetovni splet vplivajo na zavedanje gledalcev – uporabnikov; določajo, kaj je v družbenih odnosih primerno in kaj ne, po simbolnem sistemu skušajo uravnavati njihovo percepcijo in jih oblikovati v medijske porabnike. Kot kažejo raziskave, se v medijih pojavlja več nasilja, kot ga zaznavamo v realnosti. Elektronski mediji se v dobronamerni meri vpletajo v življenje mladostnika tretjega tisočletja in odločilno oblikujejo njegovo nastajajočo identiteto. V prispevku osvetljujemo pomen in razširjanje vloge elektronskih medijev v vsakdanjem življenju medijskega uporabnika. Imajo mediji v resnici moč, s katero lahko neposredno širijo svoj vpliv na mlado občinstvo, ki se ne zaveda povsem aktualne problematike nasilja? Družbeno konstruirana realnost, ujeta v medijske prikaze, na neki način »kultivira« in skuša uravnavati posameznikovo percepcijo. Z medijskimi zgodbami prenesen simbolični vrednostni sistem mladim uporabnikom medijev dolgoročno vsiljuje obrazce, kako naj dojemajo sodobno družbo in njeno socialno strukturiranje. Seštevek prikazovanih nasilnih (tudi verbalnih) dejanj, ki jih ponujajo medijih, bodisi v informativnem sklopu ali v posameznih žanrih, je nedvomno prevelik in že zaradi tega je njihov vzgojni pomen vprašljiv.

Ključne besede: identiteta, medijska ponudba, nasilje v medijih, mladostnik.

UDK: 37.015.4:316.774

Pregledni znanstveni prispevek

Stanislav Kink, Dijaški dom Ivana Cankarja, Ljubljana, Slovenija
E-naslov: stanislav.kink@guest.arnes.si

Uvod

V postmoderni družbi je vpliv medijev na posameznika nenehen in dolgoročen. Kot ugotavlja Beck, zasebna sfera ni tisto, kar se zdi: je sfera, omejena od okoliškega sveta. Je v zasebno prestavljena in posegajoča zunanja stran razmer in odločitev, ki se sprejemajo drugje: v televizijskih ustanovah, v izobraževalnem sistemu, na trgu dela, ob pretežnem neupoštevanju zasebno-biografskih konsekvenc (Beck 2001, str. 195). Tudi Habermas (1998, str. 190) vidi integriteto zasebne sfere v sodobni družbi le kot iluzijo. Paradokso je, da mladi oblikujejo svoj življenjski slog v zasebni sferi, kjer iz množice predvsem medijsko posredovanega izbirajo sebi najprimernejši slog in oblikujejo odločitve, na podlagi katerih potem delujejo v zasebni in javni sferi. Vendar je občutek posameznika, da lahko avtonomno oblikuje svojo identiteto varljiv, možnosti so ponujene od zunaj in so izid odločanja nekih drugih institucionalnih struktur. Kot opozarja Giddens (1991, str. 52), identiteta ni nekaj danega, ampak je nekaj, kar se nenehno ustvarja in vzdržuje z reflektivnim delovanjem posameznika. Tudi življenjski slog ni dan, ampak je »privzet«, saj se nanaša na izbiro med številnimi možnostmi (Giddens 1991, str. 81). Danes mediji ponujajo splošne sprejete vzorce vedenja do drugih in drugačnih, do nasprotnega spola, poudarjajo, kdo je v današnji družbi domnevno vreden več in kdo naj bi bil manj. Ali sodobna družba prek množičnih medijev posreduje mladim še kaj, razen treh ključnih procesov postmoderne – globalizacije, individualizacije in porabništva? So mladi sposobni dojeti, da so npr. televizijski programi zasnovani tako, da ne odsevajo prave podobe realnega življenja, pri tem pa je svobodna izbira uporabnika medijev omejena s produkcijo medija samega?

Filmski junaki so prikazani v idealizirani podobi, nemalokrat so njihove sposobnosti enormnih razsežnosti. Televizijske informativne in zabavne vsebine, pogosto namenoma prepletene, se prekinjajo z oglaševalskimi sporočili, ki so pogosto namenjena predvsem mladim porabnikom. Tako zasnovan televizijski »infotainment« vsakodnevno poroča o nasilnih dejanjih ter predvaja posnetke takšnih dejanj z različnih koncev sveta. Pogosti so filmi z nasilnimi vsebinami. Je namen takšnega prikazovanja nasilja v medijih delovati preventivno za preprečevanje resničnega nasilnega ravnanja, ali pa ga morda spodbuja? Pomembnejši kot vpliv

fikijskega nasilja je vpliv družbenih in socialnih razmer, v katerih živijo mladi. Mladostniki so prejemniki medijskih sporočil, vendar se ne zavedajo dovolj, da mediji konstruirajo družbeno realnost. Če nečesa v medijih ni, se ne pojavlja, zanje ne obstaja. Medijski prostor ponuja obrazec za razumevanje sveta in tako posledično tudi za razumevanje samega sebe. Danes so medijska sporočila transformirana, prilagojena in rekontekstualizirana (Miles 2000, str. 75). V medijih prikazana sodobna družba ponuja mladim navidezno ogromno možnosti, vendar je prostora za uresničitev njihovih idej v resnici dosti manj. Arnett ugotavlja (v Ule 2008, str. 197), da porabijo ameriški mladostniki povprečno osem ur na dan za medijske dejavnosti, bodisi kot primarne ali dodatek k drugim dejavnostim. Nič drugače ni s slovenskimi mladostniki in tistimi drugod v Evropi (prav tam). Zanima nas, kako mladi sprejemajo medijske vsebine in kakšni so njihovi učinki, saj prav analize vloge nasilja v medijih kažejo tudi na to, da ravno mediji ponujajo zelo tradicionalne, patriarhalne in seksistične vzorce vedenja (Ule 2004, str. 271).

Nasilje v elektronskih medijih

Strokovna literatura o nasilju v medijih med drugim obravnava dve pomembni področji. Prvo je spoštovanje in uveljavljanje človekovih pravic: omogočanje prostega dostopa do medijskih vsebin, to je zagotovljeno z ustavo (npr. pravica do informiranja, pravica do svobodnega izražanja, pravica do zasebnosti, varovanja osebnih podatkov). Druga se intenzivneje ukvarja z vprašanjem morebitne povezanosti nasilja v medijih kot povzročitelja nasilja v družbi. Za prikazovanje oziroma gledanje medijskega nasilja bi lahko rekli, da ni najpomembnejši dejavnik, ki bi omogočal nasilno ravnanje. Vsako v medijih prikazano nasilno dejanje zagotovo ne vpliva na vse ljudi, raziskovalci tega področja iščejo morebitne povezave med izpostavljanjem medijskega nasilja in povečevanjem nasilja v družbi. Kot ugotavlja Hamilton, se medijsko nasilje najlažje ublaži s tem, da se ugotovi, katero nasilje je najbolj problematično in kateri tipi nasilja se najpogosteje pojavljajo na televiziji, ter se na to ustrezno odzovejo (Hamilton 1998, str. 15). S spremljanjem nasilja v medijih se lahko odnos posameznika do nasilja spremeni.

Enotne sprejete definicije, kaj predstavlja medijsko nasilje, v strokovni literaturi ni zaznati. Pri vseh so prepoznavni pojmi agresivnost, moč in dominacija, vsiljevanje volje drugega ter odnos med posameznimi akterji. Slovar slovenskega knjižnega jezika opredeljuje nasilje kot dejaven odnos do koga, značilen po uporabi sile, pritiska. Je ravnanje, ki ni v skladu z bistvenimi, resničnimi značilnostmi, zakonitostmi česa (SSKJ 2000). Nasilje lahko posameznik prepozna, vendar ga ni moč zlahka nedvoumno in jasno opredeliti, čeprav so na voljo številne definicije. Sprejemljivost dejanja z vidika kulturnih norm in vrednot, okoliščine, v katerih dejanje poteka, ter uresničitev dejanja z namenom samoobrambe, so pomembni dejavniki, ki vplivajo na opredelitev nekega dejanja kot nasilnega (Wurtzel in Lometti 1984, str. 24). Lahko bi rekli, da je nasilje vsako dejanje, ki je namenjeno zmanjšanju nekoga ali nečesa v fizičnem, psihičnem, sociološkem ali emocional-

nem pomenu (Hamilton 1998, str. 57). Definicija zajema tudi verbalno nasilje. Družbeni scenarij, katerega namen je predvsem prevladati, zastrašiti, prisiliti ljudi, da nekaj počnejo proti svoji volji, in jih nadzorovati, pomeni nasilje. Vsaka oblika očitne uporabe fizične sile, z orožjem ali brez njega, ki je usmerjena proti sebi ali drugemu in je njena posledica rana ali smrt, je nasilje (Gunter 2000, str. 206). Nasilje se pojavlja kot precej zapleten družbeni scenarij, z namenom nadzorovanja, prevlade in ustrahovanja, da bi prisilili ljudi, da bi morali početi tisto, česar ne želijo in nočejo. Prikazovanje nevarnega in nasilnega televizijskega in filmskega sveta vzbuja pri večini gledalcev občutke nevarnosti, ranljivosti, odvisnosti in nezaupanja – čeprav je televizijski in filmski medij naravnan na zabavo in užitek.

Stranski vplivi prikazovanja nasilja na otroke so lahko fizični, čustveni, spoznavni in vedenjski (Erjavec in Volčič 1999, str. 69). Fizične lahko štejem med manj pomembne, saj gre za pretirano približevanje sevajočemu zaslonu, ki lahko dodatno obremenjuje posameznikov vid. Nasilni prizori, ki jih prikazuje televizija, prestrašijo predvsem manjše otroke. Med nevarnejše bi lahko prištevali ponavljajoče se prizore nasilja, ki bi lahko tako postali prevladujoči obrazec za morebitno reševanje konfliktov. Pomembno je, da npr. pretepanja otroci ne dojemajo kot zabave na zaslonu. Za ozaveščanje otrok so predvsem pomembni pogovori učiteljev in staršev z njimi, predvsem s prepričevanjem, da nasilno ravnanje ne deluje pozitivno. Pri tem je treba opozoriti, da je kljub vsemu v resničnem svetu, ki nas obdaja, manj nasilja kot v filmih in na televizijskih programih. Televizijski prizori so nekakšen nadomestek za osiromašeno socialno in čustveno življenje (Pečjak 1994). Za otroke je razumevanje prepleta fikcije in resničnosti v nasilnih medijskih vsebinah zahtevno in jim je treba pomagati predvsem s pogovori o reševanju konfliktov ter čustveni vpletenosti posameznikov. V slovenski domovih je pogosto več kot en sam televizor, to pa otrokom omogoča samostojno spremljanje programov in s tem tudi dostop do več nasilnih vsebin, ki jih sprejemajo kot zabavo. Nasilje na zaslonu lahko vpliva na posameznikov odnos do nasilja, spremeni in vodi k neobčutljivosti do žrtev nasilja in nasilja v resničnem svetu. Smrt tako nima opravi z življenjem, temveč je medijski akt, ki fascinira. (Košir 2003, str. 189) Zato je tudi najbolje prodajano medijsko blago (prav tam).

Temeljna pravica vseh državljanov je prost dostop do informacij. Gledalec kot uporabnik medijskih vsebin samostojno odloča, kdaj, koliko in katere medijske vsebine bo spremljal. Košir in Ranfl ugotavljata, da po nekaterih anketah otroci najraje gledajo akcijske filme, nadaljevanke in grozljivke (Košir, Ranfl 1996, str. 84). Pri otrocih je moč zgleda tolikšna, da večino sporočil sprejemajo kot nekaj, kar je vredno posnemanja, zlasti kadar to posnemanje omogoča ali ustvarja premoč nad vrstniki (posnemanje junakov iz filmov, ki se pretepajo, tj. pretepajo druge) (Petrovec 2003, str. 47). Zakonodaja omogoča prost pretok dobrin, med katere sodijo tudi informacije. Ko gre za informacije o nasilju, je izbiranje prepuščeno medijskim uporabnikom samim. Pri tem se medijske hiše sklicujejo na pravico do obveščенosti in pri tem zatrjujejo, da ponujajo gledalcem tisto, kar si sami želijo. Petrovec omenja, da nasilje deluje kot radioaktivnost ... Sprva je neopazno, ko pa začutimo učinke, so posledice lahko že hude. (Petrovec 2003, str. 70)

Uporaba medijev pri slovenskih mladostnikih

Pred desetletjem je kvantitativna in kvalitativna raziskava o medijskih navadah osnovnošolcev *Mladi in mediji*, ki jo je opravila Fakulteta za družbene vede v sodelovanju z Zvezo prijateljev mladine¹, pokazala, da slovenski otroci povprečno največ prostega časa (35,6 odstotka) redno namenjajo spremljanju elektronskih medijev (televizija, računalniki, videokasete, kino), nato športni dejavnosti (27,6 odstotka) in konjičkom (24,9 odstotka), najmanj pa branju (18,5 odstotka). (Erjavec in Volčič 1999, str. 133) Ali nekoliko drugače: če spremenimo odstotke v povprečne ure, slovenski otroci svoj prosti čas najpogosteje preživljajo v krogu družine (4,0 ure na dan), v družbi prijateljev (2,5 ure na dan) ter gledajo televizijo (3,5 ure na dan). Pri tem je zanimivo, da se s starostjo krči čas, ki ga otroci preživijo v krogu družine, povečuje pa se čas, ki ga preživijo s prijatelji (prav tam). Avtorici tudi ugotavljata, da je na vprašanje, ali misliš, da televizija vpliva na tvoje mišljenje in znanje, pritrdilno odgovorilo 35,7 odstotka otrok, 62,6 odstotka pa negativno. Pri tem je zanimivo, da zavest o vplivu televizije na gledalce narašča s starostjo (prav tam). V raziskavi se razlika pri uporabi medijev glede na spol izraža pri delu ali/in igranju z računalniki, branju revij za otroke in mladino, gledanju televizije in videokaset ter poslušanje radijskega progama. Delež fantov je trikrat večji pri uporabi računalnika, dvakrat večji pri gledanju televizije in videokaset. Dekleta poslušajo več radijskega programa in dvakrat več berejo revije za otroke in mladino (Erjavec in Volčič 1999, str. 124).

Raziskava *Mladina 2000. Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*² ugotavlja, da z odraščanjem mladih med 16. in 24. letom upada pasivno preživljanje prostega časa. Mladi več svojega časa preživijo v druženju s prijatelji, vendar kljub temu namenijo povprečno 2,5 ure na dan uporabi medijev. Na vprašanje, koliko zaupaš medijem (časnikom in televiziji), je slaba tretjina respondentov odgovorila, da malo (30,6 odstotka); srednje jim zaupa 45,9 odstotka, precej jim zaupa 14,9 odstotka (*Mladina 2000*, 2002, str. 25³). Pred računalniškim zaslonom preživi med navadnimi delovnimi dnevi manj kot eno uro 34,3 odstotka mladih, do dve uri se z njimi ukvarja 17,4 odstotka in več kot dve uri 21,7 odstotka. Slaba tretjina (29,5 odstotka) jih gleda televizijo manj kot eno uro, 43,9 odstotka mladih jo gleda eno do dve uri na dan, več kot dve uri 24,8 odstotka vprašanih (*Mladina 2000*, 2002, str. 263).

Pedagoški inštitut je 2004 objavil izsledke raziskave *Prosti čas mladih v Ljubljani* (Gril idr. 2004). Čeprav je bila raziskava opravljena v prestolnici, lahko domnevamo, da ugotovitve v veliki meri veljajo tudi za druga urbana središča. Mladi vseh starosti se najpogosteje ukvarjajo s športom, poslušajo glasbo in gledajo televizijo ter se družijo s prijatelji³. Najsplošnejše ugotovitve raziskave so, da z

¹ V celotno raziskavo je bilo zajetih 9752 učencev iz celotne Slovenije (Erjavec in Volčič 1999, str. 119).

² Raziskava Centra za socialno delo na Fakulteti za družbene vede je bila leta 2000 izpeljana na reprezentativnem vzorcu 1800 mladih med 16. in 29. letom v Sloveniji (Štebe 2002, str. 227–228).

³ Raziskava je zajela reprezentativni vzorec mladih v Ljubljani med 12. in 26. letom.

naraščajočo starostjo upada sodelovanje v organiziranih prostočasnih dejavnostih. Z višjo starostjo tudi upada pasivno preživljanje prostega časa (pohajkovanje, druženje, komuniciranje) (Boškić 2005, str. 306).

Tudi raziskava *Medijske navade med slovenskimi mladostniki* (Dolničar in Nadoh 2004) je pokazala, da fantje več gledajo televizijo kot dekleta. Računalniške igre, ki vzbujajo tekmovalnost in agresivnost, so predvsem v domeni fantov. Dekleta se večinoma navdušujejo nad pustolovskimi, ustvarjalnimi in izobraževalnimi igrami, fantje pa so bolj usmerjeni k akcijskim igram, v katerih tekmujejo in se bojujejo z namišljenimi junaki (Dolničar in Nadoh 2004).

Raziskava The European Interactive Advertising Association (EIAA) o uporabi medijev med evropsko mladino iz leta 2004 ni zajela slovenskih mladostnikov⁴. Ugotavlja, da ima veliko mladih računalnike in televizorje v svojih sobah, s seboj pa predvajanik Mp3 ali iPod. Raziskava je pokazala, da so postali elektronski mediji integralni del življenja mladih. Od množičnih medijev nameni evropska mladina največ svojega časa gledanju televizije, radiu in svetovnemu spletu. Precej manj časa prebira revije in časnike (Brown 2004, str. 4–7). Močna prevlada elektronskih medijev, v katerih predstavljajo podane informacije oziroma zgodbe večjo kredibilnost in hkrati omogočajo določen užitek, če so upodobljene, omogoča tudi večjo personalizacijo komuniciranja. Mladi imajo nekoliko več časa za preizkušanje novih tehnologij, le-te so vzeli kot neločljiv del odraščanja svoje generacije, saj jim omogočajo tudi nove načine interaktivnega komuniciranja.

Prikriti učinki medijev na mladostnike

Raziskave medijskih učinkov v sedemdesetih letih so iskale morebitne povezave med gledanjem agresivnih prizorov na televiziji in filmu in naraščanjem agresivnega vedenja ljudi (zlasti otrok). Osredotočale so se na ugotavljanje vpliva na vedenje neposredno po prikazu agresivnosti v medijih. V osemdesetih letih so se raziskave usmerile na proučevanje dolgoročnejših učinkov predvajanja agresivnih posnetkov na gledalce. Pokazale so, da se posnemanje agresivnega vedenja sicer pojavi takoj po prikazu agresivnega vedenja, vendar so učinki le kratkotrajni (Ule 2008, str. 200). Kljub temu so nekatere raziskave, ki so spremljale razvoj posameznikov od otroštva do adolescence, odkrile pomembno povezavo med pogostim gledanjem filmov o nasilju v otroštvu in nasilnim vedenjem mladih. (Mummendey 1990, v Nastran Ule 2000, str. 266) V najstniških letih in procesu socializacije dobijo mediji, posebno film in televizija, kjer popzvezdniki in filmski junaki pogosto nadomeščajo vlogo staršev in učiteljev, drugačen pomen. Agresivno vedenje najstnikov je pogosto prevzeto tudi iz prikazov v medijih. Prikaz agresivnosti v medijih dolgoročno deluje na dva načina: s povečano neobčutljivostjo (desenzibilizacijo) javnosti za agresivno vedenje – sprejemanje nasilja kot načina

⁴ Raziskava EIAA Media Consumption Study je potekala prek spleta med mladimi v Veliki Britaniji, Franciji, Nemčiji, Španiji, Italiji, Belgiji, na Nizozemskem, Danskem, Švedskem in Norveškem. Zajela je respondente v starosti med 15. in 24. letom (Brown 2004, str. 1–2).

reševanja problemov ali kot del vsakdanjega življenja, in s pretiranim občutkom ogroženosti in strahu pred tujo agresijo. (Ule Nastran 2000, str. 285)

Kultivacijska teorija uveljavlja delovanje medijev tako, da ti postopoma uokvirjajo, kultivirajo osebni pogled na svet tako, da postane vedno bolj podoben medijskemu (Mummendey, v Ule 2008, str. 200). Temelji na preprostem modelu vzroka in posledice. Medijski uporabniki so pasivni in je z njimi moč manipulirati. Pogosto gledanje televizije omogoča posameznikom videti svet na način, kot ga le-ta predstavlja. Ker televizija pogosto prikazuje svet kot nasilen in krut, lahko mladostniki sprejemajo svet na tak način, to pa postane vprašljivo. Tisti, ki veliko gledajo televizijo, bodo po teoriji kulture resnični svet verjetno videli tako, kot ga kaže televizija. Tisti, ki spremljajo medije bolj poredko, so bolj izpostavljeni različnim virom informacij za razliko od tistih, ki redno spremljajo določene medije, ki jim predstavljajo edini vir informacij. Informacija, pridobljena iz prikazanega televizijskega gradiva, oblikuje posameznikov koncept družbene realnosti (Gerbner 1979, str. 179).

Naslednji teoretski pristop ne obravnava mladostnikov kot pasivnih uporabnikov medijev, temveč se sprašuje, katere želje in morebitni cilji motivirajo mlade, da gledajo televizijo, uporabljajo svetovni splet, berejo časnike; predvsem pa, kakšno vrsto zadovoljitve jim ponuja posamezni medij. Posameznik je obravnavan kot aktivni uporabnik medijev (Arnett, v Ule 2008, str. 200). Ljudje se po tej teoriji razlikujejo v temeljnih vzrokih, ki jih vodijo pri izbiri medijev in medijskih vsebin (informiranje, sprostitve, zabava, edukacija).

Prtikazovanje agresivnega vedenja v medijih vsiljuje vsem uporabnikom medijev tudi izoblikovanje stališč do nasilja. Tovrstni vpliv medijev je prikrit in dolgoročen. Neobčutljivost (desenzibilizacija) za nasilje se tako povečuje, saj lahko mladi gledalci, ki na televiziji spremljajo reševanje različnih konfliktov z nasiljem, sprejemajo nasilje kot del vsakdanjega življenja in način reševanja problemov. Vendar mediji ne vplivajo na vsako občinstvo enako. Ob preživljanju vedno več časa v spremljanju in interakciji z mediji kot pa v šoli ali interakciji z vrstniki naj bi iz medijskih sporočil prejeli podobe izkrivljenega sveta odraslih, predvsem glede nabora vzorcev kriminalnega vedenja, ki ga prikazujejo mediji. Mladi danes bolj avtonomno odločajo o preživljanju prostega časa, medijskih sporočil in vsebin ne sprejemajo pasivno. Steele in Brown (v Miles 2000, str. 85) ugotavljata, da so mladi aktivni medijski uporabniki, vendar niso povsem neodvisni prejemniki poročil. Množični mediji vplivajo glede na družbeni kontekst prejemnika samega in so tako redko nujni in zadostni razlog za učinek na občinstvo, zato je njihov relativni vpliv težko oceniti. Problem se kaže v ambivalentnosti, ki jo imajo mediji v življenju mladih. Po eni strani uspeva mladim dobro izkoristiti, morda bolje kot kateri koli družbeni skupini, neposredne prednosti informacijsko-komunikacijske tehnologije, po drugi strani pa so nekakšen zaslepljeni plen globalnega kapitalizma. Rusthoff (v Miles 2000, str. 81) poimenuje takšno družbo družbo kaosa, pri tem pa izoblikuje tezo, da so mladi morda najbolj opremljeni za soočenje z družbenimi spremembami. Svet spoznavajo po medijih: televizija, filmi, internet, radio, revije in časniki jim pomenijo realnost, sveta zunaj teh vsebin zanje ni. Ko Hoggart analizira odnos med mladimi in mediji, poudarja, da je mladost obdobje

posnemanja, saj mladi ustvarijo svoj svet psevdomladosti, v središču katerega so prevzeta številna medijska sporočila in zamisli na področju mode, glasbe, oblačil, počitnikovanja (Hoggart 2004, str. 103). Množični mediji imajo danes vlogo ponudnika in nadzornika svobodnih izbir, dvojno vlogo, z vsemi možnimi medijskimi učinki na mlade. Zato bi se morali navajati analizirati, kritično presojati informacije in oblikovati selektivni odnos do ponudbe medijev. Le tako se lahko kritično odzovejo na neprimerne medijske vsebine. Pomembno je razlikovati med kratkotrajnim in dolgoročnim učinkom prikazanega nasilja v medijih. Berkowitz (1993) opozarja, da se kratkoročni učinki hitro izgubijo v nasprotju z dolgoročnimi, ki se lahko pojavijo po nekem določenem času.

Omejevanje dostopa do informacij z nasilno vsebino v današnjem svetu, prežetem z najrazličnejšimi informacijskimi sistemi in omrežji, je iluzorno. Bolj smiselno je oblikovanje kulture, ki zmore razlikovati med dobrim in slabim, to pa pomeni dolgotrajen proces ustvarjanja primerne kulture in civilizacijskega okolja. Resolucija Sveta Evrope, ki obravnava etična načela časnikarstva⁵, v uvodnih določbah poudarja, da sta obveščanje in komunikacija zelo pomembna za razvoj osebnosti državljanov in za razvoj družbe (Mediji, etika in deontologija 1996, str. 70). »Upošteva poseben vpliv občil – še posebno televizije – na otroke in mlade, se je treba izogibati objavljanju oddaj, sporočil ali slik, ki povečujejo nasilje, izkoriščajo spolnost in spolno združitev ali namerno uporabljajo neprimerno govorico«. (Prav tam, str. 83)

Novinarski kodeks Društva slovenskih novinarjev iz leta 2002 o odgovornosti novinarja glede poročanja o nasilju, storilcih in žrtvah, opozarja, da »mora posebno obzirnost pokazati pri zbiranju informacij, poročanju in objavi fotografij ter prenašanju izjav o otrocih in mladoletnikih, tistih, ki ji doleti nesreča ali družinska tragedija, osebah z motnjami v telesnem in duševnem razvoju ter drugih prizadetih in bolnih« (22. točka).

Odziv na medijsko reprezentacijo nasilja

Z naglim povečevanjem raznolikosti in vseprisotnosti medijev postaja njihova raba bolj personalizirana. Razvoj novih formatov, ki se prilagajajo značilnostim posameznega medija, proizvaja tudi nove vsebine. Sodobna mlada generacija je vizualno in medijsko bolj pismena kot večina odraslih, zato njihova skupna izkušnja življenja v svetu poteka skozi različne vrste diskurza, ki ga obvladujejo vizualni mediji.

Diktat medijskih vplivov na mladostnike lahko ublažimo s tem, da jim približamo vzgojo za medije. Naučijo se uporabe orodij selektivnosti, kot so kritična presoja informacij, iskanje dodatnih virov informacij, analize pomenov, vpogled v delovanje medijev. Tako se zmorejo samostojno odzvati na neprimerne

⁵ Evropska parlamentarna skupščina: novinarska etika (1993), Resolucija št. 1003, sprejeta 1. julija 1993 (42. seja) parlamentarne skupščine Sveta Evrope o etičnih načelih časnikarstva. V: Sedmak, M., *Mediji, etika in deontologija* (1996, str. 79).

medijske vsebine. Mladi gledalec kot uporabnik (porabnik) medijskih vsebin naj samostojno odloča, kdaj, koliko in katere medijske vsebine bo spremljal. Zanj je zelo pomemben pogovor o (ne)primernosti nekaterih medijskih vsebin. Za pove-zavo med spremljanjem nasilnih prizorov na televiziji in nasilnim vedenjem so pomembni otrokovo istovetenje s televizijskimi akterji, prepričanost o resničnosti nasilja na televiziji, obseg umišljenega nasilja ter otrokovi intelektualni dosežki (Hamilton 1998, str. 21). Posameznikovo istovetenje z nasilnim akterjem sproži proces imaginacije, ki nato vpliva na dejanje tega posameznika: kar se je zgodilo na televiziji, se mi utegne zgoditi, če posnemam takšno ravnanje (Berkowitz 1993).

Kot poroča Hamilton, so študije o izpostavljenosti medijskemu nasilju in občutljivosti posameznikov ugotovile, da redni gledalci nasilja v medijih pokažejo manj psihološke odzivnosti na posamezne nasilne prizore kot občasni gledalci, splošna psihološka budnost se zniža s pogostejšim gledanjem medijskega nasilja, in da so za te učinke dojemljivi tako otroci kot odrasli (Hamilton 1998, str. 22). Podobno se dogaja, če so gledalci izpostavljeni eksplicitnemu nasilju, pri katerem je večja verjetnost, da bodo predvajano gledali še naprej, potem ko se sprijaznijo z nasilno vsebino. Pri nas se je v devetdesetih, med vojno v Bosni in na Hrvaškem, dogajalo nekaj podobnega. Na vsakodnevno prikazovanje krutosti vojne, vsesplošnega uničevanja in trupel smo postali skorajda neobčutljivi, saj smo bili vsakodnevno pred zasloni v pričakovanju svežih novic in posnetkov človeške okrutnosti. Vpliv prikazanega nasilja na povečanje strahu pri posamezniku ni tako očiten. Daljše izpostavljanje nasilnim prizorom, kjer se prikazovanje nasilja neprenehoma ponavlja, lahko gledalcu zmanjša občutljivost, s časom se viša njegova toleranca, pri kateri bo postal vznemirjen. Vendar pa nenadna močna izpostavljenost nasilju strah povečuje (Hamilton 1998, str. 35). Seveda je treba razlikovati resnično nasilje od nasilja v domišljijjskih povezavah. Pri tem je treba več pozornosti nameniti mladostnikom, saj različno pojmujejo resničnost. Kar se odraslim ne zdi resnično, se lahko zdi otrokom (Hamilton 1998, str. 36). Pogostost gledanja televizije povečuje posameznikovo percepcijo razširjenosti nasilja v družbi. Percepcijo stopnje nasilja v družbi lahko pojasnimo samo s stopnjo realnosti prikazanega nasilja, vključenostjo v socialno omrežje in osebnimi izkušnjami z nasiljem (Gunter 2000).

Zakon o medijih, sprejet leta 2006 (84. člen, 1. odstavek), predvideva zaščito otrok in mladostnikov: »Televizijski programi ne smejo predvajati pornografije in pretiranega nasilja, če bi lahko predvajanje resno škodovalo duševnemu, moralnemu ali telesnemu razvoju otrok in mladoletnikov.« Predvajanje vsebin, ki utegne škodovati otrokom in mladoletnikom, je dopustno le pod pogojem, da je s tehničnimi sredstvi oziroma zaščito omejeno tako, da otroci in mladoletniki do takšnih vsebin nimajo dostopa. Ob upoštevanju prvega odstavka lahko televizijski programi predvajajo tudi programske vsebine, v katerih prevladujejo prizori nasilja in seksualnosti, v terminu med 24. in 5. uro zjutraj.

Sklep

Povezava med prikazovanjem nasilja v medijih in nasilnim vedenjem mladostnikov ni tako preprosta, kot se kaže na prvi pogled. Ali bo nasilje v medijih pogojevalo posameznikovo nasilno vedenje, je odvisno predvsem od tega, kako posameznik doživlja dogodek v mediju. Mediji s posredovanimi vsebinami mladim sugerirajo izbire oblikovanja življenjskih stilov in načinov obnašanja. Filmska in televizijska produkcija sama po sebi ne more generirati razširjanja nasilja. Vedno je v ozadju kontekst, ki usmerja delovanje mladega medijskega porabnika. Mediji posredujejo modele in strategije reševanja konfliktov, ki jih v lahko otroci in mladostniki uporabijo za reševanje vsakdanjih problemov. Če mediji prikazujejo agresivno vedenje kot možno za reševanje konfliktov, na neki način skušajo legalizirati agresivnost in jo opravičevati (Spomnimo se, da je filmski junak, ki z nasiljem rešuje zapletene situacije, ko se bojuje »za obče dobro«, za svoja dejanja na koncu vedno nagrajen!). Vendar takšna ravnanja ne sodijo v vzgojno-izobraževalno okolje. Vsakršno legitimiranje nasilja kot sredstva za reševanje družbenih konfliktov je nevarno tudi zato, ker se nasilje nenadzorovano širi kot socialna okužba (Ule 2004, str. 277). Po drugi strani pa neprenehno prikazovanje nasilja v medijih dolgoročno povečuje neobčutljivost mladih za agresivno vedenje (glej Hamilton 1998).

Zato mora biti vzgoja za medije v šolskih programih ustrežnejše zastopana. Povečanje obsega medijske pismenosti je za vse izvajalce učno-vzgojnega procesa bistvenega pomena, saj je nenehno izboljševanje medijske pismenosti danes vseživljenjski proces. Za otroke in mladostnike je pomembno, da se naučijo analize, selektivnosti in kritične presoje informacij in pomenov, saj se tako lahko primerno odzivajo na neprimerne (nasilne) medijske vsebine. V učno-vzgojnem procesu so zato zelo pomembni pogovori, ki usmerjajo mlade medijske uporabnike tako, da na prikazovanje nasilnih medijskih vsebin sami iščejo ustrezne odgovore in ustrezno ravnanje. Uspeh posameznika v družbi je odvisen od igranja pravih vlog v pravih situacijah. Ni pomembno le, kako posameznik sprejema in ocenjuje posamezno stvar, temveč predvsem, ali ima občutek, zmožnost prepoznati pravo stvar, možnost sodelovanja v pravih odločitvah in se odločiti, kaj je resnično pomembno (Bourdieu 2004, str. 241). Zato je treba v šoli za kritičen odnos do medijske ponudbe pospešeno razvijati medijsko pismenost mladostnikov, vsaj toliko, da postanejo funkcionalno pismeni državljani, ki bodo zmogli v medijih izraziti svoje ne/strinjanje z neko aktualno zadevo. Pri tem moramo opozoriti na dvojno vlogo množičnih medijev, saj so ti hkrati ponudniki in nadzorniki različnih medijskih vsebin.

Literatura

- Beck, U. (2001). *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina.
- Berkowitz, L. (1993). *Aggression, Its Causes, Consequences, and Control*. Philadelphia: Temple University Press.

- Bourdieu, P. (2004). *Distinction. A social Critique of the Judgement of Taste*. New York, London: Routledge.
- Boškić, R. (2005). *Življenjski stili otrok in mladine*. V: Črnak Meglič, A. (ur.). *Otroci in mladina v prehodni družbi*. Maribor: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino, Aristej, str. 299–316.
- Brown, M. (2004). *IEAA Media Consumption Study. Youth Online Results. Europe 15-24 age group*. http://www.unicef.org/magic/resources/EIAA_media_consumption_study.pdf (6. 3. 2009).
- Dolničar, V., Nadoh, J. (2004). *Medijske navade med slovenskimi mladostniki: Empirične zaznave*. Ljubljana: ŠOU in FDV.
- Erjavec, K., Volčič, Z. (1999). *Odraščanje z mediji. Rezultati raziskave Mladi in mediji*. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine.
- Gerbner, G. (1979). *The demonstration of power: Violence profile 10*. *Journal of Communication*, (29), str. 177–196.
- Giddes, A. (1991). *Modernity and self-identity. Self and society in the modern age*. Stanford: Stanford University Press.
- Gril, A., Puklek Lepuvšček, M., Brečko, B., Štavs, M. (2004). *Prosti čas mladih v Ljubljani: psihosocialna analiza in možnosti za njihovo uresničenje*. Končno poročilo raziskovalnega projekta. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Gunter, B. (2000). *Media Research Methods. Measuring Audiences, Reactions and Impacts*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Habermas, J. (1989). *Strukturne spremembe javnosti*. Ljubljana: ŠKUC. Filozofska fakulteta.
- Hamilton, J. (1998). *Television Violence and Public Policy*. Michigan: The University of Michigan Press.
- Hoggart, R. (2004). *Mass Media in a Mass Society. Myth and reality*. London, New York: Continuum.
- Kodeks slovenskih novinarjev (sprejelo Društvo slovenskih novinarjev 10. oktobra 2002). http://sindikato.novinar.com/?m=3&id_clanek=53&print (5. 3. 2009).
- Košir, M. (2003). *Surovi časi medijev*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Košir, M., Ranfl, R. (1996). *Vzgoja za medije*. Ljubljana: DZS.
- Miheljak, V. (ur.) (2002). *Mladina 2000: Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport. Urad republike Slovenije za mladino. Maribor: Aristej.
- Miles, S. (2000). *Youth Lifestyles is a Changing World*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
- Nastran Ule, M. (2000). *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Pečjak, V. (1994). *Psihologija množice*. Ljubljana: samozaložba.
- Petrovec, D. (2003). *Mediji in nasilje. Obseg in vpliv nasilja v medijih v Sloveniji*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Sedmak, M. (ur.) (1996). *Mediji, etika in deontologija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika (2000). Ljubljana: DZS.

- Štebe, J. (2002). Opis vzorca in izvedba ankete Mladina 2000. V: Mihelj, V. (ur.). *Mladina 2000: Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*, str. 227–237. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Urad Republike Slovenije za mladino. Maribor: Aristej.
- Ule, M. (2004). *Socialna psihologija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ule, M. (2008). *Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Wurtzel, A., Lometti, G. (1984). *Researching Television Violence*. *Society*, 21, 6, str. 22–30.
- Zakon o medijih (Zmed-UPB1). Ur. l. RS 110/2006. Dostopno na: <http://www.uradni-list.si/> (4. maj 2009).

Stanislav KINK (Slovenia)

MEDIA INFLUENCE ON YOUNG PEOPLE: VIOLENT MEDIA CONTENTS

Abstract: Television and film media as well as the world wide web influence the awareness of the viewers – users; they define what is appropriate in social relationships and what is not and they try to balance the users' perceptions through a symbol system and shape them into media consumers. Research has demonstrated that media show more violence than we actually perceive in real life. Electronic media are intensively involved in the lives of young people of the third millennium and have a decisive impact on the formation of their identity. This article highlights the significance and expansion of the role of electronic media in the everyday life of a media user. Do media actually have the power to directly spread their influence on young audience that is not fully aware of the topical problem of violence? In a way, the socially constructed reality trapped in media presentations 'cultivates' and tries to balance the perceptions of each individual. The symbolic system of values presented to young media consumers through media stories permanently imposes various forms and shows them how they are supposed to perceive the modern society and its social structuring. The sum total of violent (including verbal) acts shown by the media, either in the scope of information programmes or through various other genres, is definitely too large which raises doubts about their educational significance.

Key words: identity, media offer, violence in the media, young person.